

מסכת תענית – שבוע מספר 8

הלימוד השבועי: זמן שאלת גשמים בארץ ובגולה

דף ד עמוד א 'אין שואלין את הגשמים' (למטה) – ד עמוד ב 'זמתחיל במוספין' (סוף)

תוכן הדף

- המושגים שאלה והזכרה והיחס בניהם
  - פרשנויות וגרסאות
- סוף זמן שאלת גשמים – ארבע שיטות בהסבר רבי יהודה
- תחילת זמן שאלת גשמים
  - הסוגיה
  - הלכה והמנהג היום
- המנהג בשני ימים טובים של גלויות – והתפילות בהם מזכירין

המושגים שאלה והזכרה והיחס בניהם

- 'אין שואלין את הגשמים' – להבנת סוגיה זו, חזרו וקראו את המשנה שבדף ב ע"א והבהירו לעצמכם מה היחס בין קביעה זו לחלקים האחרים של המשנה. מה הבעייתיות שבמיקומה וכיצד היא מתיישבת עם דעות התנאים שלפניה?
- 'סברוה שאלה והזכרה חדא מילתא היא' - ראו מחלוקת ריב"ן (המודפס במקום רש"י על הדף) מול רבינו חננאל בהסבר הביטוי 'חדא מילתא היא'. רבינו חננאל מסכת תענית דף ד עמוד א אין שואלין הגשמים כיון ששנינו כאן שאילת הגשמים סמוך לגשמים היא הוצרכנו לומר סברוה שאלה והזכרה ביום אחד הן
- מה ההבדל בין שני הנוסחים של המהלך (זה הפותח ב'סברוה' וזה הפותח ב'איכא דאמרי')?
  - השוו את גרסת הדפוס לזו של כתב יד לונדון:

נוסח כ"י לונדון 400: 'סברוה שאלה והזכרה בהדי הדדי. מאן תנא? אמ' רבא: ר' יהושע היא, דאמ' משעת

הנחתו. אמ' להו אביי: אפ' תימ' ר' אליע', שאלה לחוד והזכרה לחוד. ואיכ' דאמ' סברוה שאלה לחוד והזכרה לחוד, מאן תנא? אמ' רבא: ר' אליע' היא דאמ' ביום טוב הראשון הוא מזכיר. אמ' ליה אביי: אפ' תימא ר' יהושע, שאלה והזכרה בהדי הדדי'.

- ראו את התנגדותו של הריב"ן לגירסה זו, ד"ה 'הכי גרסינ' בראש דף ד' ע"ב. מדוע הוא מתנגד לה? האם ניתן להסבירה? שתי ההבהרות לימודיות:
- 1. פירוש רש"י למסכת תענית הוא למעשה של הריב"ן – ר' יהודה בר נתן שהיה תלמידו וחתנו של רש"י.
- 2. כאשר רש"י אומר 'הכי גרסינ' (כך אנו גורסים) הוא מתקן גרסה אחרת שהיתה מונחת לפניו. נוסחי

- הדפוסים שלנו כבר תוקנו ע"פ הגהותיו של פירוש רש"י.
 ○ נוסח 'בהדי הדדי' – האם מתאים יותר לפירוש ר"ח או לריב"ן?

סוף זמן שאלת גשמים – ארבע שיטות בדברי רבי יהודה

- **'ר' יהודה אומר העובר לפני התיבה'** – בסוגיה מובאות ארבע שיטות אמוראים בבליים להסברת הסתירה בדברי ר' יהודה. נסו לעמוד על ההבדלים המהותיים בין השיטות ומדוע נדחות (ומדוע מתקבלת דווקא שיטתו של עולא).
  - באיזו מתודה משתמש כל אחד מהאמוראים?
  - לפי כל אחד מהאמוראים, מתי מפסיקים לשאול גשמים?
  - מה הנפקא מינה (המשמעות המעשית) מפסיקת ההלכה כעולא וכיצד היא מתיישבת עם משנה ג' 'עד מתי שואלין את הגשמים'?

תחילת זמן שאלת גשמים – הסוגיה

- **'א"ר אסי א"ר יוחנן'** – שימו לב שמימרא זו מנותקת מהדין שלפניה והאמוראים המוזכרים הם ארץ ישראלים. לאיזו אמרה של ר' יהודה מתייחסים דבריו של ר' אסי בשם ר' יוחנן? חוו דעתכם על חלוקת הפיסקאות של שטינזלץ
  - להבנת קושייתו של ר' זירא על ר' אסי, מומלץ לעיין בהסברו של הרב שטיינזלץ במהדורתו, מדור 'עיונים ד"ה גברא אגברא קא רמית'.
    - שאלות כלליות לסוגיה
      - האם, לפי סוגיה זו, 'שאלה והזכרה חדא מילתא היא' או 'שאלה לחוד והזכרה לחוד'?
      - ומהי הנחת היסוד של הסוגיה הקודמת (מחלוקת האמוראים בסתירה בדברי ר' יהודה)? כיצד יש להסביר פער זה?
      - ע"פ מסקנת הסוגיה, היכן ומתי מתקיימת הלכה כרבן גמליאל שמתחילין לשאול [ולהזכיר] בז' בחשון? השוו לגמרא בדף י"ע"א על דברי ר"ג 'תניא חנניה אומר ובגולה עד ששים בתקופה'. לפי סוגיה זו, מתי מתחילין לשאול גשמים בבבל? ואם כן, מתי/היכן מתקיימת ההלכה כר"ג?
  - למעוניינים להרחיב: ראו מאמרו של **יוסף היינמן**, 'לבירור פשוטן של משניות אחדות' על ההבדל בין א"י לבבל בשאלת איחוד השאלה וההזכרה. (בקלסר דפי המקורות – הזחירו בסוף השימוש)

תחילת זמן שאלת גשמים – ההלכה היום

- מה לדעתכם מסקנת הסוגיה – נסו לפסוק הלכה ע"פ הכרעת הסוגיה.
- השוו את הבנתכם לפסק ההלכה של הרמב"ם ובעקבותיו השולחן ערוך. ראו גם את סיכומו המפורט של 'ערוך השולחן'. (קראו את הערתו של שטינזלץ בעיונים וחוו דעתכם.

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ב

הלכה טז

משבעה ימים במרחשון שואלין את הגשמים בברכת שנים כל זמן שמזכיר הגשם, במה דברים אמורים בארץ ישראל אבל בשנער ובסוריא ובמצרים ובמקומות הסמוכות לאלו והדומין להן שואלין את הגשמים ביום י ששים אחר

תקופת תשרי.

הלכה יז

מקומות שהן צריכין לגשמים בימות החמה כגון איי הים הרחוקים שואלין את הגשמים בעת שהן צריכין להן * בשומע תפלה, ומקומות שהן עושין יום טוב שני ימים אומר מוריד הגשם בתפלת מוסף של יום ראשון של שמיני עצרת ומתפלל והולך כל ימות הגשמים.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן קיז

סעיף א

ברכת (א) [א] השנים, צריך לומר בה בימות הגשמים: ותן טל ומטר, ומתחילין לשאול מטר בחוצה לארץ * (ב) בתפלת ערבית (ג) א של יום ס' אחר תקופת תשרי, (ויום התקופה הוא בכלל (ד) הס' הגה"מ פ"ב, (ה) [ד] <א> ובארץ ישראל מתחילין לשאול (ו) מליל ז' במרחשון, (ז) ושואלין * ב עד תפלת המנחה של ערב יום טוב הראשון של פסח, ומשם ואילך פוסקין מלשאול.

ערוך השולחן אורח חיים הלכות תפילה סימן קיז

סעיף א

ברכה תשיעית היא ברכת השנים וקבעוה בתשיעית כנגד מפקיעי שערים שאמרה דוד בתשיעית שבור זרוע רשע ואמפקיעי שערים קאי [מגילה י"ז]: ואע"ג דלפנינו הוא במזמור י' אמנם חז"ל קבלו דאשרי האיש ולמה רגשו חדא פרשה היא [ברכות י':] ויש בה ל' תיבות כנגד כ"ג תיבות שבפסוק יפתח ה' לך וגו' ושבעה שבפסוק פותח את ידך [טור] ויש אומרים ושבענו מטובך וכן כתב הרא"ש בתשו' וי"א ושבענו מטובה וקאי על הארץ ויש שבעיר אומרים מטובה ובדרך מטובך ולזה הסכימו המקובלים [כמ"ש השל"ה בסידור]:

סעיף ב

בא"י מתחילין לומר ותן טל ומטר מליל ז' מרחשון מפני שהיא ארץ הרים ובקעות לכך צריכה מטר תיכף אחר החג וזה שאין שואלין מיד אחר החג בשביל עולי רגלים שיבואו לביתם [משנה י']. ואף ע"ג דלפ"ז בזמה"ז היה להם לשאול מיד אחר החג מ"מ לא נשתנה התקנה ויש בגמרא [ד':] עוד טעם משום הפירות המונחים בשדות עד ז' מרחשון ואין לבקש אז גשמים כדי שלא ירקבו הפירות [ער"ן פ"ק דתענית וב"י] והרי"ף לא הביא טעם זה וטעמו נ"ל כדי שלא יאמרו דאם אין פירות בשדה יתחילו מיד דאינו כן דלא פלוג רבנן בתקנתא [ומה שהביא הך דעולי רגלים משום דטעם זה הוא במשנה שם והביא המשנה כצורתה כדרכו אבל אין הטעם בשביל זה אלא משום שהתקנה לא נשתנית]:

סעיף ג

ובבבל שהיא ארץ מצולה וא"צ כל כך לגשמים מתחילין לשאול מטר בערבית של יום ס' אחר תקופת תשרי ויום התקופה הוא בכלל הס' אפילו אם התקופה נופלת בחצי יום או אח"כ רק שיהא קצת קודם הלילה ולדוגמא אם התקופה ביום א' מתחלת השאלה בתפלת ערבית בשלישי בערב השייך ליום ד' ויש בהמשך השבוע שני מים שלימים

ו' טבת תשע"ב

בין התקופה להשאלה יום ב' ויום ג' [ולכן הפר"ח מקיל במעריב הראשון אם שכח טל ומטר כיון שאין ס' שלימים וממילא גם בשחרית אם התקופה היתה אח"כ והפמ"ג אינו מסכים לזה ע"ש והשמש מכריז אחר חצי קדיש טל ומטר כדי שידעו כולם ואם לא הכריז לא עיכב]:

סעיף ד

ואנן בני חו"ל בתר בני בבל גרינן כמו בכל הדינים ואף ע"ג דלכאורה אין זה ענין לדינים וכבר כתב הרמב"ם בפ"י המשנה בתענית שם דהדבר תלוי במדינות בהזמן שצריכין למטר וא"כ ברוב מדינות אייראפא שזרעין אחר הפסח היה לנו לומר טל ומטר בקיץ והרי בחורף אין אנו צריכים למטר כלל וכבר האריך הרא"ש בתשו' בזה ולא דמי ליחידים הצריכים למטר שאומרים בשומע תפלה כמו שיתבאר דלאו יחידים אגן אלא מדינות גדולות מ"מ כתב הרא"ש בעצמו שלא נתקבלו דבריו כלל ע"ש וכאלו יצא בת קול לעשות כבני בבל וכן מבואר מדברי הרמב"ם בחיבורו בפ"ב שלא כתב כמ"ש בפ"י המשנה ע"ש וכך סתמו רבותינו בעלי הש"ע וכן הלכה וכל המפקפק בזה ראוי לעונש ועד מתי שואלין עד עיו"ט הראשון של פסח ומשם ואילך פוסקין מלשאול [עמג"א סק"ב]:

המנהג בשני ימים טובים של גלויות – והתפילות בהם מזכירין

- עיינו בירושלמי המקביל לסוגייתנו, דברי רבי בא בשם ר' חונה (בחוברות, עמ' 112 עמודה שמאלית בערך מול 'מאימתי', או עמ' 130 באמצע העמוד). שימו לב כי דבריו נסובים על הפסקת ההזכרה בפסח. נסו לתרגם את דבריו לתחילת ההזכרה בסוכות – האם תואם לאחת מהדעות שהועלו בסוגיה בבבלי? מה ההגיון של שיטתו?
- סוגייתנו מקבלת כמובן מאליו את דברי ר' יהודה כי תחילת ההזכרה בתפילת מוסף. בירושלמי מעלים את השאלה, מדוע לא מתחילים להזכיר מהתפילה הראשונה של היום, דהיינו הערב?
- עיינו בסוגית הירושלמי 'ויזכיר מבערב' (בחוברות עמ' 112 עמודה ימנית שליש תחתון עד 9 שורות מהסוף, או עמ' 127 שורה אחרונה עד עמ' 128 שו' 11). איזה עקרון חשוב בתפילת הציבור עולה מסוגיה זו?